

MAKE FRUIT FAIR!

Juhend õpetajatele

Teksti autorid

Živa Kavka Gobbo, Focus, Association for Sustainable Development

Živa Lopatič, Buna Cooperative ja 3MUHE Fair Trade

Idee, kohandamine ja hariduslikeks tegevusteks valmistumine

Tina Trdin, Humanitas, Association for human rights and human friendly activities

Toimetus

Živa Kavka Gobbo, Focus, Association for Sustainable Development

Živa Lopatič, Buna Cooperative ja 3MUHE Fair Trade

Juhendi kohandamine eesti keelde

Kristina Mänd, Viktoria Rudenko, Terje Tamm, Birgita Tahula

Tõlge eesti keelde ja korrektuur

Liina Kivimäe, Katrin Kern

Originaalkujundus ja -küljendus

Neža Trobec

Eestikeelse teksti kujundus

Triinu Tulva

Väljaandja

Focus, Association for Sustainable Development

Peakorter: Maurerjeva 7, 1000 Ljubljana, Sloveenia

Kontor: Trubarjeva 50, 1000 Ljubljana, Sloveenia

Eestikeelse juhendi väljaandja

MTÜ Mondo, mondo.org.ee

Ljubljana, jaanuar 2017

Eestikeelne Tallinn, veebruar 2018

Saadaval: www.fairtrade.ee/teabekogu

SISUKORD

<u>Kampaania „Make Fruit Fair!”</u>	4
<u>Troopilised viljad</u>	6
<u>Miks on troopilised viljad problemaatilised?</u>	11
<u>Suurte jaemüüjate roll</u>	16
<u>Head tavad</u>	18
<u>Töötuba ja rakendamisetepanek</u>	20
<u>Lisa:</u> TOOLIMÄNG	25
<u>Lisa:</u> JAGATUD BANAAN	26
<u>Lisa:</u> TROOPILISTE VILJADE TABEL – võrdlus	33

Õiglased viljad!

KAMPAANIA „MAKE FRUIT FAIR!”

Kampaania „Make Fruit Fair!” eesmärk on parandada nende sadade tööliste töötingimusi, kes kasvatavad, korjavad ja pakendavad troopilisi vilju, mida me iga päev poest ostame, ning samas minimeerida keskkonnale avaldatavat negatiivset mõju.

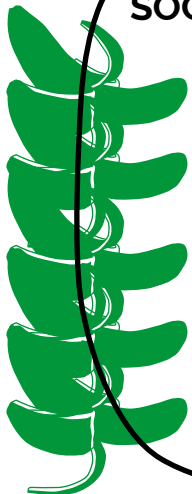
Kampaania „Make Fruit Fair!” taga on 19 organisatsiooni maailma eri paikadest. Euroopa vabaühendused töötavad koos väiketootjate ja istandustööliste ametiühingutega Aafrikast, Ladina-Ameerikast ja Kariibi mere riikidest, et parandada elu- ja töötingimusi sadadel tuhandetel inimestel, kes kasvatavad, korjavad ja pakendavad troopilisi vilju, mida me poodidest iga päev ostame.

Kõige rohkem tähelepanu vajavad meie hinnangul banaani- ja ananassitööstus. Banaanid on 107 miljoni tonniga enim kaubeldud vili maailmas, mida kasvatatakse rohkem kui 150 riigis. Ka rahvusvaheline ananassiturg laieneb kiiresti ning juba iga teine ananass kasvatatakse eksportimiseks.

Nii banaani- kui ka ananassitootmises on tööliste õiguste rikkumine ja keskkonna kahjustamine väga levinud, täpselt nagu ka teiste troopiliste viljade puhul.

Aktiivne kampaania lõppes veebruaris 2018. Kampaaniaga seotud organisatsioonid jätkavad tööd samade eesmärkide nimel. MTÜ Mondo oli kampaania üks partneritest.

makefruitfair.org/en

SOOVIME OMA KAMPAANIAGA

- õhutada õiglast ja kestlikku käitumist kogu troopiliste viljade tarneahela ulatuses;
- seista inimeste ja keskkonna kaitse eest tootjariikides;
- teha kuuldavaks lõunamaiste tootjariikide hääle;
- ühendada tootja- ja tarbijariike ühiste kampaaniategevuste abil;
- innustada uusi rahvusvahelise kaubanduse poliitikaid ja tavasid.

Millised on täpsemalt kampaania „Make Fruit Fair!” nõudmised?

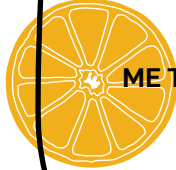

ME TAHAME, et poeketid kui kõige tugevam lüli tarneahelas maksaksid oma allhankijatele õiglast hinda, mis kataks säästva tootmise kulud.

ME TAHAME, et puuviljafirmad ja poeketid garanteeriks

- inimväärsed palgad istandustes, kus nende toodang kasvatatakse;
- naistele võrdse ligipääsu tööturule ja koolitustele;
- inim- ja tööõiguste austamise, näiteks vabaduse ühineda sõltumatute ametiühingutega;
- keskkonnasõbralikuma tootmise, vähendades toksiliste kemikaalide kasutamist.

ME TAHAME, et valitsused

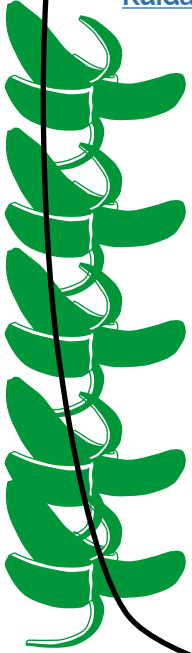
- sekkuksid poekettide ostja võimu kuritarvitamisse;
- tagaksid, et äriettevõtted võtavad vastutuse töötingimuste eest tootjariikides;
- toetaksid poliitikavaldkondi, mis soodustavad õiglast ja kestlikku tootmist.

Tarbijatel on võim mõjutada neid, kelle tegevusest sõltub otseselt olukorra paranemine. Teeme ära!

Tule kaasa!

On mitu võimalust, kuidas saad aidata parandada nende inimeste elusid, kes toodavad meile troopilisi puuvilju. Mõni ei vaja enam kui paari hiireklõpsu arvuti ees.

Kuidas saad sina kaasa lüüa?

Osale meie tegemistes

Levita sõna „Make Fruit Fair!” kampaania kohta – olgu internetis või päriselus suheldes!

Reageeri rikkumistele

Aita inimesi, kelle õigusi rikutakse – igast kirjast, sõnavõtust või kaardist on abi!

Suhtle poliitikutega

Poliitikud peavad teadma, mida sina asjast arvad – tagame, et väiketootjate ja istandustöölise vajadused ei kaoks poliitilisest päevakorrast.

Ole informeeritud

Loe kampaaniatrükiseid ja muid [infomaterjale](#)!

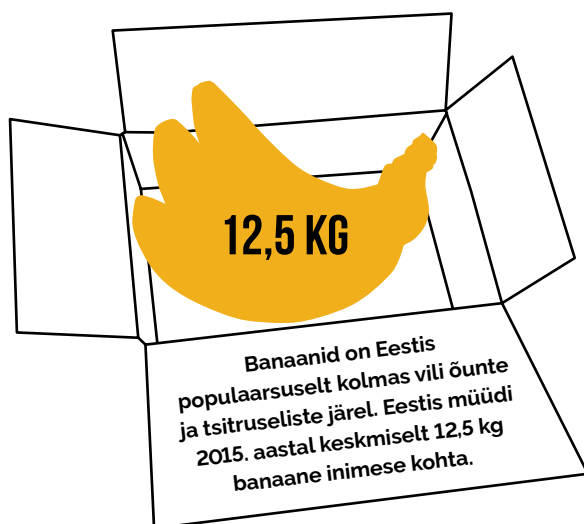
Jaga teadmisi lastele

Vaata koos lapsega 2015. a Jänku-Jussi multikat [„Jänku-Juss saab teada, kustkohast toit tuleb”!](#)

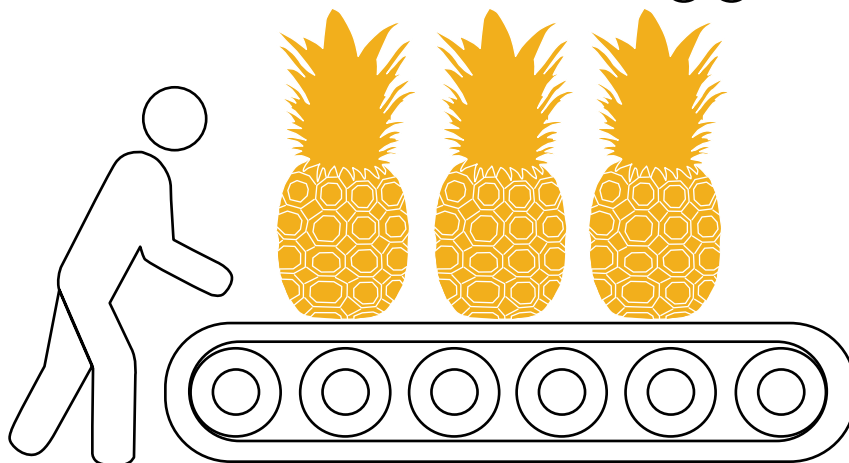
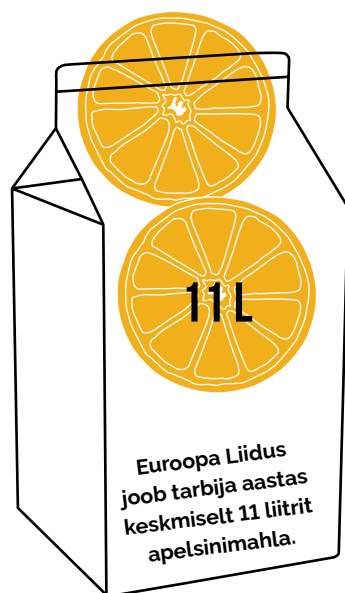
TROOPILISED VILJAD

Troopilistest viljadest rääkides pole meil nende kohta tihti palju teavet. Selliseid vilju müüvates poodides on napilt teavet saada ja seal on välja toodud kõigest riik, kus vili kasvatati, ning maaletooja.

Vaatame seetõttu enne, kui asume teekonnale istandusest söögilauani, millised on mõned viljade omadused.

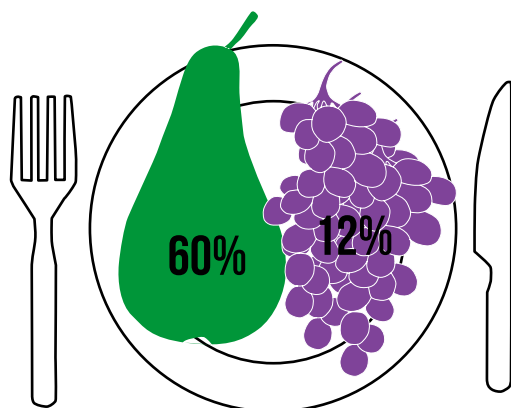

Euroopa Liit on maailma suurim banaanide importija. Üle 2/3 nendest tuuakse sisse Lõuna-Ameerikast (Ecuador, Colombia, Costa Rica, Guatemala), ülejäänud Filipiinidelt ning Aafrika ja Kariibi mere riikidest. Natuke kasvatatakse ka ise (Kanaari saartel, Küprosel ja Kreetal).

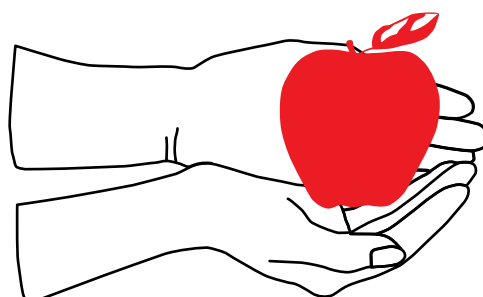

1998. aastast saadik on üleilmne ananassitoodang

SUURENENUD 50% VÕRRA.

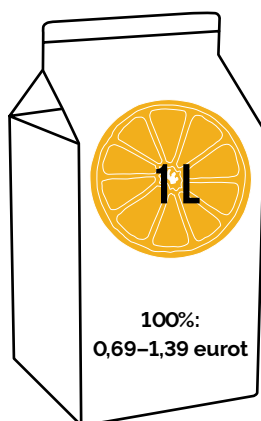
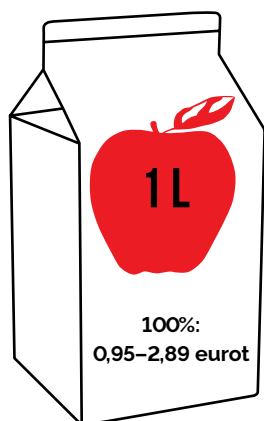
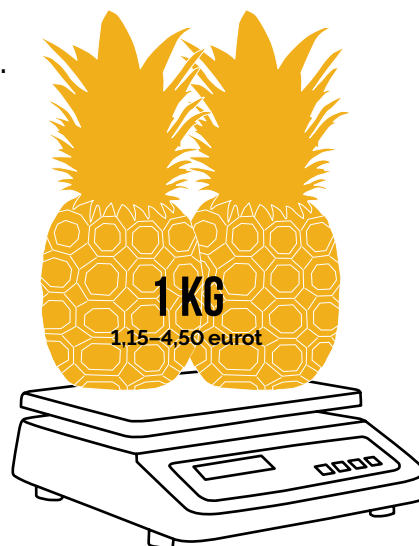

Viljadega isearustatuse keskmine tase Eestis on 60%; puuviljade ja marjadega 12%

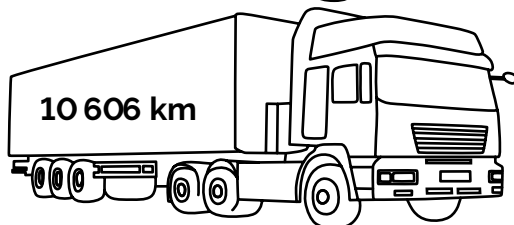
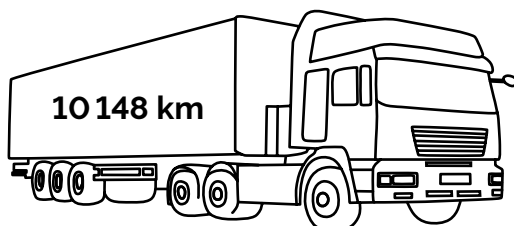
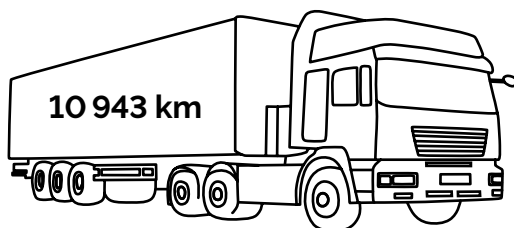
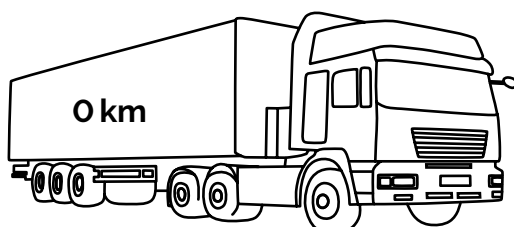

Eestis on õunad ainsad puuviljad, mida me toodame rohkem, kui tarbime.

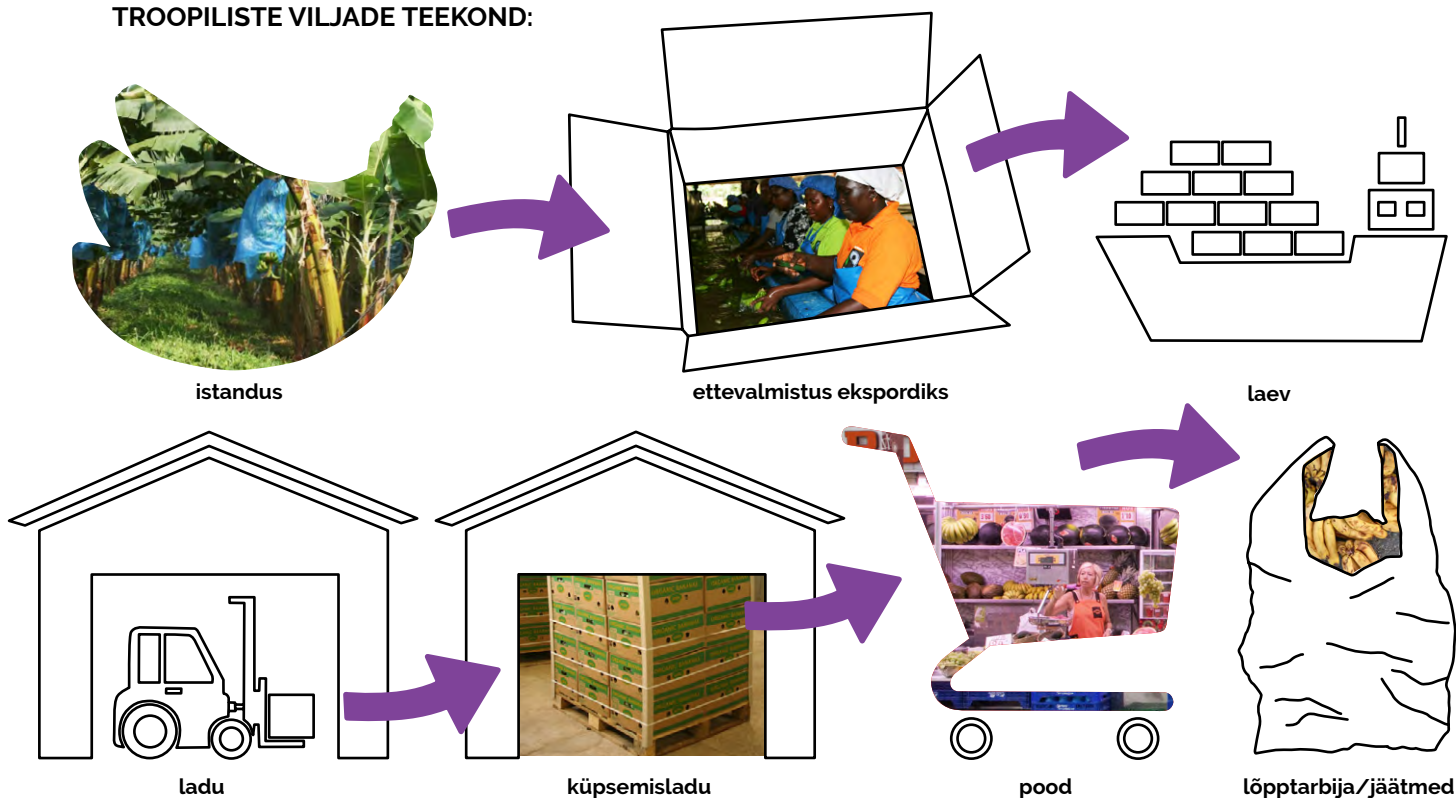
Troopilised (puu)viljad on odavamad kui kohalikult toodetud viljad.

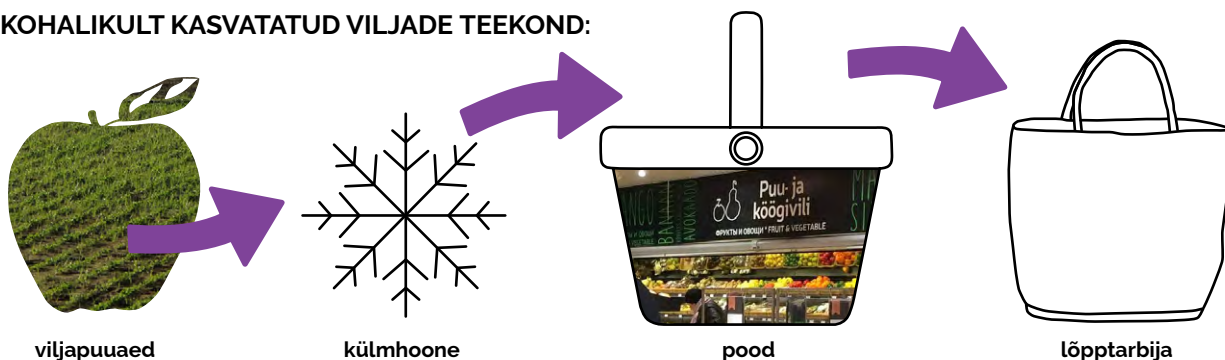
Troopilised viljad läbivad pikemaid vahemaid.

TROOPILISTE VILJADE TEEKOND:

KOHALIKULT KASVATATUD VILJADE TEEKOND:

TÖÖLISED:

- võortöölised istandustes (õigusi pole)
- ametiühingute keeld
- ebasobivad töövahendid ja -tingimused
- tasu alla miinimumpalga
- hooajaline töö
- naiste diskrimineerimine ja ahistamine
- vähipatsientide, sündivate laste
- väärarengute, hingamisteede haiguste
- arvu suurenemine jne

KESKKOND:

- monokultuuride kasvatamise eesmärgil loodusliku taimestiku raie
- kahjuritõrjeks ja taimehaiguste ennetamiseks aina suurem kemikaalide kasutamine (isegi nende, mis on Euroopas keelatud)
- joogivee reostamine, pinnase steriliseerimine ja erosioon
- suured kasvuhoonegaaside heitkogused (põllumajanduskemikaalide preparaatide tootmine, raadamine, transport, energia tarbimine)

SELLEGIPOOLEST TEENIVAD MÕNED TROOPILISTE VILJADE MÜÜGI PEALT TOHUTUT KASUMIT

Keskmiselt teenivad töölised ainult **7%** banaani müügihinnast, samas kui jaemüüja saab sellest viiendiku ja maaletoojad kolmandiku. Kui Eesti tarbija maksab Costa Ricast pärit banaani kilo eest 1,4 eurot, jaguneb see erinevate tootmis-, tarne- ja müügiahelas osalejate vahel järgmiselt:

JAEMÜÜJA 23%

JÄRELKÜPSEMINA 11%

TOLLIMAKSUD 9%

TRANSPORT JA IMPORT 34%

EKSPORT 5%

TOOTMINE 11%

KASVATAJATE TÖÖTASUD 7%

NIISIIS ... MUUTKE VILJAD ÕIGLASEKS! „OLE ÕIGLANE!”

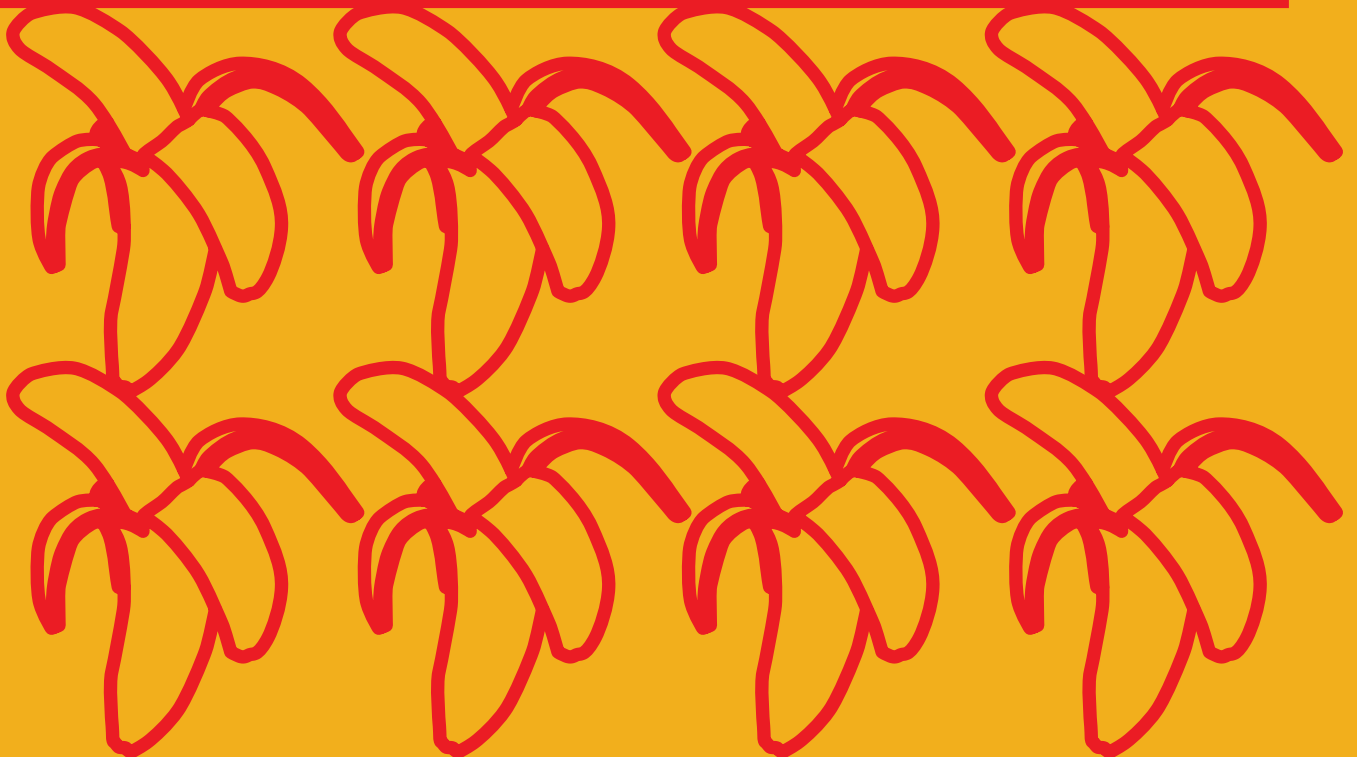
Kas õigem oleks siis protesti märgiks troopilised viljad ostmata jätta? Sellega arengumaade tööliste olukorda ei paranda. Pealegi on ju tore, et meil on võimalik oma toidulauda ka eksootiliste maitsetega rikastada.

Kõige õigem on nõuda kauplustelt vilju, mille eest on kasvatajatele makstud õiglane hind ja kasvatamisel hoidutud keskkonnareostusest. Kõige kindlamalt tunned need tooted ära selliste õiglase kaubanduse märgiste nagu Fairtrade järgi, aga neid banaane on Eestis veel vähe.

JULGUSTA meie poekette targalt valima, mida nad klientidele pakuvad.

TUNNUSTA kauplusi, kes selliseid tooteid müüvad – esiteks oma ostuotsustega, aga anna neile ka e-kirja või kasvõi kassas öeldud hea sõnaga teada, et väärtustad nende käitumist.

TUNNE HUVI selle vastu, kust ja mis tingimustel nende juures müüdav on hangitud – see on kauplusele signaaliks, et sellele teemale tuleb tähelepanu pöörata.

MIKS ON TROOPILISED VILJAD PROBLEMAATILISED?

Toome välja mõned näited probleemidest tööliste õigustega ja keskkonnale tehtava kahjuga. Näited pärinevad banaanitööstusest, kuid on omased ka ülejäänud troopiliste puuviljade tootmisele.

MONOKULTUURIDE KASVATAMINE

Enamik Eesti troopilistest viljadest on pärit Lõuna-Ameerika riikidest. Banaanid on peamiselt pärit Ecuadorist ja Colombiast, ananassid Costa Ricast, apelsinimahlaks tehtavad apelsinid Brasiiliast. Nendes riikides kasvatatakse neid vilju peamiselt ekspordiks, mis tähendab, et neid kasvatatakse raha, mitte isevarustatuse nimel. Niinimetatud lääne turgude suurenevate nõudmiste korral – Euroopas tarbitakse kõiksuguseid troopilisi vilju aina enam – otsivad suuremad jaemüüjad ja importijad võimalusi, kuidas kasumi suurenemise nimel kulusid vähendades tootmist suurendada.

Nende kahe eesmärgi saavutamiseks rajavad nad võimalikult suurtele aladele ärilise eesmärgiga istandusi, seda eriti (varem) väga mitmekesise vihmametsaga piirkondades. Looduslik taimestik hävitatakse ning tohututele aladele istutatakse üksainus kultuur: banaan, ananass, avokaado, mango jne. Niimoodi luuakse suuri maalappe katvad monokultuuriistandused. Alguses annavad sellised istandused tööpoolest märkimisväärset kasumit, kuid muld ja taimed ammenduvad kiiresti, mistõttu tuleb sagedasti kultuure vahetada ning mulda toitaineid varustada.

Mitmekesisuse puudumine sunnib kasutama palju putukamürke ja taimekaitsevahendeid, mis kaitsevad haavatavaid taimi kahjurite, seente ja haiguste eest. Kui kahjurid muutuvad kindlat liiki preparaatide suhtes resistentseks, peavad tootjad kasutama võimsamaid mürkaineid. Neid keemilisi taimekaitsevahendeid ja putukamürke kannavad taimedele peale töölised ise või pihustatakse istandusi lennukitelt. Töölised kannavad tihti ebasobivat kaitsevarustust. Õhust pihustamise korral pihustatakse ka istandusteäärseid alasid, sealhulgas kohalike elanike kodusid, teisi farme, metsi ja külasid.

Hiljuti on kindlaks tehtud, et banaaniistanduste tootjad kulutavad pihustamisele rohkem kui tööliste palkadeks.

Lisaks reostab põllumajanduskemikaalide kasutamine istandusteäärsete alade elanike kasutatavat vett, steriliseerib pinnast, millel monokultuuri sorte kasvatatakse (kõige hullem näide on ananassi kasvatamine), ning mõjutab tööliste tervist, kuna neile pole antud kohast kaitsevarustust, mis neid istandustes kasutatavate kemikaalide eest kaitseks. Neid ei kaitsta õigesti isegi õhust pihustamise eest.

Monokultuuride kasvatamise meetod hävitab terveid ökosüsteeme, ulatudes istandustest palju kaugemale. Lisaks kahjustab see kohalike elanike elu, kuna vesi, muld ja õhk on reostunud. Kuna selline tootmisviis nõuab paljude põllumajanduskemikaalide kasutamist, suurendab see nende toodangut. Samuti on märkimisväärsed teemad kogukondade jaoks maa sundvõõrandamine ning maa ja teiste loodusvaradega seotud omandi- ja haldusküsimused.

Banaani peetakse sageli ekslikult puuviljaks, kuid tegelikult kannavad banaanid maailma suurimad rohttaimed.

Enamik Euroopa banaanid, millest 97% on sordist „Cavendish”, on pärit Lääne-Ameerika monokultuursetest istandustest. Intensiivsetes monokultuure kasvatavates istandustes saavad banaanid kasvada ainult suurte koguste mürgiste kemikaalide tõttu, mis mõjutavad nii töölisi kui ka laiemat keskkonda. Üleilmselt kasutatakse banaanikasvatusest rohkem põllumajanduskemikaale vaid puuvilla tootmises (25% kõikidest kahjurit- ja haigustevastastest ainetest kasutatakse maailmas puuvilla kasvatamises, samas kui puuvillaistandused katavad maailma haritavast maast üksnes 2%).

Suur jäätmekogus on samuti märkimisväärne: iga banaanikobara jaoks kasutatavad kotid, mis sisaldavad põllumajanduskemikaalide preparaate ja kaitsevad vilju välismõjude eest, on vaid ühekordseks kasutuseks. Ringlusse võetakse neist vaid väike osa. Ülejäänud jõuavad prügilatesse ja istanduste ümbruskonda.

Peale selle visatakse palju vilju ära nii istandustes kohapeal kui ka hiljem küpsemiskohtades ja poodides. „Ebakorrektsed” viljad (mis ei vasta EL-i õigusaktide nõuetele) praagitakse välja ning suure osa neist viskame ära meie, tarbijad, ja viskavad ära kaupmehed.

KÕIGE PAKILISEMAD KESKKONNAPROBLEEMID ON

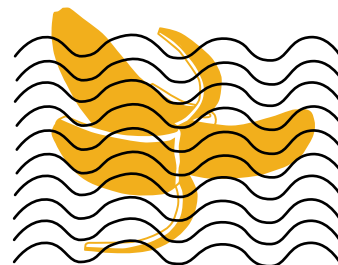
joogivee reostus

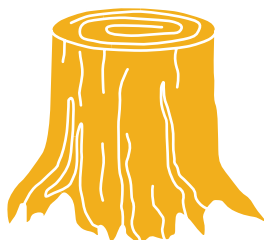
transpordist ja jahutusest tingitud kasvuhuonegaaside heitkogused

pinnase erosioon

suurenenud ülevajutuste oht

raadamine ja looduslike elupaikade hävitamine

vähenevad mullaviljakus, mistõttu tuleb rohkem väetisi kasutada

tohutud jäätmekogused

Järgnevate linkide kaudu võite samuti banaanide tootmise protsessiga tutvuda.

[„Taimest kasti”](#) (ingl „From Plant to Box”)

[„Mürgitatud paradiis”](#) (ingl „Poisoned Paradise”)

TÖÖLISTE EKSPLUATEERIMINE TROOPILISTE VILJADE ISTANDUSTES

Kuna kaupmehed ja poeketid nõuavad aina madalamaid hindu, on kasvatajad suureneva surve all. Nad peavad tootma kindlatele standarditele (kuju, suurus, värv) vastavaid vilju, samas kui nende kultuuri-de hind muudkui kahaneb. Istanduseomanikud avaldavad omakorda survet endast allpool olevatele, istandustes töötavatele inimestele – väiksemate istanduste korral oma pereleikmetele või suuremate istanduste korral töölistele.

Paljud uuringud, sealhulgas projekti „Make Fruit Fair!” raames tehtud, viitavad tööliste ebapiisavatele töö- ja elutingimustele. Kõige kehvemas olukorras on võõrtöölised ja naised.

Ebapiisavad töö- ja elutingimused

Troopiliste viljade istanduste töölisi ei varustata töö tegemiseks vajalike sobivate kaitseriiete ega vahenditega. Banaaniistandustes panevad nad banaanikobaratele mürgiseid aineid täis kotte ümber kaitsevarustusega. Nad korjavad vilju käsitsi, matšeededega. Mangoistandustes ronivad nad ohutust tagavate vahenditeta mööda puid ning ananassiistandustes pihustavad taimi käsitsi, katsuvad neid paljaste kätega ega kasuta midagi hingamisteede kaitseks. Samal ajal makstakse neile nende elukohariikide alampalgast väiksemat tasu. Selle tagajärjel ei suuda nad tihti ennastki üleval pidada, peredest rääkimata. Kuna nad ei saa pikaajalisi (või üldse) töölepinguid sõlmida ja tööandjad kohtlevad neid kui hooajatöölisi, ei tea nad kunagi, millal töö otsa saab ja millal nad isegi sellest piskust ilma jäävad, mida neile praegu makstakse. Nendel ja muudel põhjustel otsustavad mõned neist mitte astuda ametiühingutesse, mis on inimväärsete töötingimuste tagamise jaoks oluline vahend.

Ametlikult kestab istandustööliste töönnädal 44 tundi ja neil on õigus tunniajalisele lõunapausile. Sellegipoolest pole istandustes tihti töölistele puhkamiseks sobilikke alasid. Nad söövad bussides või põldudel. Puhkamiseks mõeldud alad on tihti prügi (peamiselt tühje pudeleid ja kemikaalikotte) täis. Ametlikult tagatud lõunapausist hoolimata ei saa töölised seda tihti kasutada, kuna „juhi” avaldatav surve on nii suur, et nad on lõpuks sunnitud ületunde tegema. Kõrghooajal peavad töölised ka nädalavahetuseti töötama.

2015. aasta septembris kästi Brasiilia ettevõttel Cutrale, mille käes on kolmandik maailma apelsini-mahlaärist, maksta 200 000 reaali suurune trahv, kuna nad ei olnud töölistele nädalast puhkeaega taganud. Teadaolevalt töötasid töölised kuni 27 päeva kuus, mis tähendab, et neil polnud aega puhata. Uuringud on näidanud, et mitu aastat järjest said töölised kuus vaid ühe vaba päeva võtta.

Tööandjad soovivad tööliste eest vastutamise teistele delegeerida ja edasisi trahve vältida, niisiis pal-kavad nad töölisi agentuuride kaudu. Seeläbi saab „allumatuid” töölisi hõlpsamalt asendada ning see võimaldab tööandjatel maksta töölistele alampalka või sellest väiksemat töötasu. Niimoodi saadab töölisi pidev ebakindlus ja hirm töö kaotada, mis muudab neid mitmesuguste ekspluateerimisviiside suhtes veelgi haavatavamaks.

Kuna nad on alatasustatud, ei suuda töölised endale või oma perele inimväärselt elu tagada. Seega elab enamik neist vaesuse ohus või isegi allpool vaesuspiiri. Vähesed suudavad sellest keerulisest olukorrast välja tulla, kuna neil puudub ligipääs teabele selle kohta, mis on alternatiivid. Vaesus, pikad töötunnid ja kokkupuude mürkainetega on nende tervise kiire halvenemise peamised põhjused.

Töölised ja teised kohalikud elanikud kasutavad igapäevatoiminguteks, nagu joomine, söögitegemine ja pesemine, saastunud vett. Neil pole muud valikut. Vee on saastanud monokultuuride kasvatamisel

kasutatud ained ja keemilised ained. Taimekaitsevahendid, mida laotatakse istandustes laiali käsitsi või pihustatakse õhust (mitmesuguste hinnangute kohaselt ei jõua 85% õhust pihustatud kemikaalidest sihtkohta), mürgitavad keskkonda, sealhulgas töölisi, nende kodusid, koole ja farme. Selle tulemuseks on mitmesugused haigused.

Seadusi, mis keelavad tööliste istandustes viibimise pihustamise ajal, rikutakse tihti. Kõik see mõjutab istandustes töötavate inimeste tervist. On märgatud, et istandustööliste ja kohaliku elanikkonna seas esinevate haigusjuhtumite arv on suurem kui nendel võrreldavatel aladel, kus istandusi pole. Inimesed kannatavad depressiooni all, neil on hingamisteedega probleeme, rohkem esineb vähki, nurisünnitusi ja kaasasündinud väärarenguid. 1970. aastatel muutusid kümned tuhanded Nicaragua ja Costa Rica töölised nematitsiidi DBCP kasutamise tõttu steriilseks. Neil, keda see puudutas, pole siiani õnnestunud kohtus õiglust jalule seada.

Mustad nimekirjad – sõltumatute ametiühingute allasurumine

Säilitamiseks selliseid töötingimusi ning jätkamiseks odava ja paindliku tööjõu kasutamist, ei lase istanduseomanikud töölistel liituda ametiühingutega või muude sarnaste, tööliste õiguste eest võitlevate rühmadega. Ettevõtted teevad nii istandustes kui ka tehastes suurt ühingutevastast tööd. Kui töölistel on ametiühingute esindajatega kokkupuuteid, võib töölisi ootada vallandamine. Kui töölist nähakse tänaval või baaris ametiühingu liikmega rääkimas, lisatakse ta niinimetatud musta nimekirja.

Istandustes töötavad inimesed on enamjaolt migrandid

Enamik Brasiilia São Paulo osariigi apelsiniistanduste töölistest on kas sisserändajad või pärit naaberlade maapiirkondadest. Enamik neist on vähem haritud mehed vanuses 30–49 eluaastat. Tihti töötavad nad istanduses hooajatöö lepingu alusel. Niimoodi avaldavad tööandjad töölistele väga palju survet, kuna neid on võimalik igal hooajal eri põhjustel välja vahetada.

Banaane tootvates riikides, nagu näiteks Dominikaanis või Costa Ricas, töötavad istandustes sageli võõrtöölised, kelle õigustele pööratakse minimaalset tähelepanu, kui sedagi. Eriti haavatavad on nais-töölised, kes peavad sageli tegema 14-tunniseid tööpäevi ilma lisatunnitasuta. Naisi vallandatakse, kui nad jäävad rasedaks, neil pole õigust sünnituseelsele ega -järgsele puhkusele ning paljud puutuvad kokku ka seksuaalse ahistamisega töökohal. Nii mõneski banaane eksportivas riigis kasutavad tööandjad erinevaid taktikaid ametiühingute vastu tegutsemisel, mistõttu on nende liikmete arv väike.

Vaatamata tõsiasjale, et kohapeal tehtud uuringud ja aruanded näitavad, mismoodi selline eksplua- teerimine tegelikult toimub, pigistavad riigid selle olukorra ees silmad kinni, kuna troopilised viljad (Ecuadoris banaanid, Costa Ricas ananassid ja Brasiilias apelsinid) on strateegiline eksportkaup, mis annab riigieelarvesse märkimisväärse panuse.

Looduskeskkond

Banaanide tootmine võib looduskeskkonnale olla katastroofiliste tagajärgedega, sest istandustes kasu- tatavad meetodid suurendavad küll toodangut, aga seda tõsiste looduskahjude hinnaga.

Banaaniistandused on monokultuursed, seal kasvatatakse vaid üht liiki vilju. 97% rahvusvaheliselt kau- beldavatest banaanidest on ühest sordist nimega „Cavendish“. Geneetilise mitmekesisuse puudumine

muudab taimed väga tundlikuks kahjurite, seente ja haiguste suhtes, mistõttu kasutatakse istandustes tohutuid koguseid putukatõrje- ja muid taimekaitsevahendeid.

Põllumajanduskemikaale kasutatakse käsitsi ja õhust pihustades. Lennukilt pihustatud kemikaalidest jõuab taimele hinnanguliselt vaid 15%, ülejäänu satub kogu piirkonnale, sealhulgas tööliste kodudele ja toidule.

Naiste ekspluateerimine

Peale kehva majandusliku olukorra ja diskrimineerimise on naised tihti psühholoogilise, füüsilise ja seksuaalse vägivalga ohvrid. Lisaks mõjutavad pikad töötunnid ka pereelu. Lastega naised on kõige keerulisemas olukorras. Nii tehastes kui ka istandustes kehtib üldreegel „kui ei tööta, siis tasu ei saa“, mis tähendab, et ema ei saa lapsi arsti juurde või kooli viia. Kampaania „Make Fruit Fair!“ raames tehtud teadustöö jaoks korraldatud intervjuu käigus tõi üks naistöolistest välja, et tööandja küsis temalt, mis on tema jaoks olulisem – ta töö või ta laps.

LDC ja Cutrale tehastes lasti paljud rasedad naised ja emad lahti. „Ettevõtte õigusaktid lapsehoidu ei hõlma. Pärast seadusega ettenähtud raseduseelset ja -järgset perioodi lastakse naistöölised tihti lahti või sõlmitakse nendega lühiajalised lepingud,“ ütles ametiühingutegelane Abel Bareto.

Lisaks kõikidele nendele soopõhistele diskrimineerimisviisidele puutuvad naised istandustes ja tehastes sageli kokku solvangute ja alandamisega. Kuid olukorrale vaatamata ei saa nad saadavast miinimumsissetulekust loobuda, kuna see on nende ainus võimalus ellu jääda. Muidu lõpetaksid nad koos lastega tänaval.

Troopiliste viljade istandustes on ilmselge see, et võim jaotub eri poolte vahel ebaproportsionaalselt. Majanduslik ja poliitiline võim on selle vähemuse käes, kes enamust ära kasutab.

Vaadake reportaaži [„Raske töö“](#) (ingl „Hard Labour“) Costa Rica troopiliste viljade istanduste kohta.

SUURTE JAEMÜÜJATE ROLL

Banaanid on rahvusvahelises tarneahelas poekettide suureneva võimu sümbol. Just nende abil saab näitlikustada mitmesuguseid hälbeid praeguses rahvusvahelises kaubanduses.

Nagu enamiku suurtes jaemüügiketides saada olevate toodete puhul, kontrollib troopiliste viljade turustamist käputäis hargmaiseid kontserne. Nemad määravad toote lõpphinna, mis peegeldab harva tegelikke toodete tootmise, töötlemise või valmistamisega seotud kulusid.

Poekettide pandavad hinnad sõltuvad suuresti nende ettevõtete poliitikast ja seepärast on enamikus poodides banaanid (kõige populaarsem troopiline vili) väga odavad, tihti odavamad kui kohalikult toodetud (puu)viljad. Ja see pole tingitud mitte sellest, et nende tootmise, transportimise ja muud kulud oleksid nii väikesed, vaid sellest, et banaanid on kaupmeeste jaoks strateegiline toode, mis kliente poodi tõmbab. Ja kui klient on poes, ostab ta kindlasti ka teisi tooteid, mille hind on kõrgem.

Kuna jaemüüjad ei soovi sellegipoolest kogu riski enda kanda võtta, avaldavad nad tootjatele pidevalt survet, et nad banaanide hinda alandaks. See viib niinimetatud võidujooksuni põhja suunas, st kulusid vähendatakse miinimumini ja alla selle. Kui tootjad ei suuda enam survet taluda ega hindu veelgi enam alandada, otsivad jaemüüjad lihtsalt järgmise tootja, kes võib mõnikord tegutseda teises riigis, kus ollakse nõus toodet isegi odavamalt müüma. See tähendab tavaliselt, et tegemist on riigiga, kus on veelgi madalamad tööjõukulud, nõrgad seadused ning inimõigusi seal eriti ei kaitsta, lisaks pole keskonnastandardeid põhimõtteliselt olemas. Mõnel juhul võib tootjariik tööandjate avaldatavale survele järele anda, nõudes, et otsuste langetajad ei austaks tööliste õigusi. See on levinud tava nendes riikides, kus toote eksport on riigi jaoks strateegiliselt oluline. Selle näide on Ecuador, kus banaanid on (nafta järel) riigi suuruselt teine eksporditav, või Costa Rica, kus ananassid ja banaanid on olulisimad ekspordikaubad.

Foto: Merli Jürisoo

OMAMÄRGITOOTED

Kauplusekettidel on tohtu mõju sellele, kuidas nende müüdavat kaupa toodetakse, kuid siiani ei ole nad meie hinnangul piisavalt pingutanud, et seda mõju õigesti kasutada. Seepärast ootame kauplusekettidelt, valitsustelt ja Euroopa Liidult selget tegutsemist, et parandada toidutootjate töötingimusi arenguriikides ja vähendada tarneahelas keskkonnale tekkivat kahju.

2015. aasta alguses käivitatud projekt „Supply Cha!nge: muudame poeketid õiglaseks” liidab 29 vabaühendust Euroopast ja kaugemalt. Kogu Euroopa Liitu haarava jõupingutusega soovime leida lahendust üha pakilisemale probleemile: kuidas vähendada keskkonnale tehtavat kahju ja parandada töötingimusi üleilmsetes tarneahelates, mille kaudu jõuavad Euroopa toidupoe ketide riiulitele kaupluste omatooted. Eestis algas tegevus juba 2015. aastal, mis oli ka Euroopa arengukoostöö aasta (European Year of Development).

Omamärgitooted on kauplusekettide tellimusel ja nende juures müümiseks tehtud kaubad. Nad ei kannu mitte tootja, vaid kas poe enda nime ja logo (olgu siis Selveri jogurt või Rimi riis) või müüjale kuuluvat kaubamärki (näiteks Hüva ja Säästu sarjad Coop Eesti kauplustes, Gardneri köögiviljakonservid ja Alpenrose piimatooted Säästumarketites jne).

Kusagil maailmas ei ole omamärgitooted nii levinud kui Euroopa Liidus – praeguseks moodustavad need peaaegu 40% kogu toidukaupade jaemüügist. Et suured kauplused kontrollivad turgu üha enam, on nende omamärgitoodetest saanud juhtiv tegur toidukaubaäri hinnakonkurents.

Võidujooks odavama hinna nimel viib aga selleni, et tootjariikides, eriti just arengumaades, ei pöörata tähelepanu vastutustundlikule tootmisele. Turujõu kuritarvitamisega tarneahela alguses olivate suhtes rikutakse nii töö- kui ka inimõigusi, mille tagajärjeks on väikesed palgad, pealesunnitud ületunnitöö, ebakindlus tööhõive suhtes ja keskkonnakahjud.

Rohkem projekti „Supply Cha!nge: muudame poeketid õiglaseks” [kodulehelt](#).
[Eestikeelne](#).

HEAD TAVAD

ÕIGLANE KAUBANDUS

Süsteemsed alternatiivid

Maailma Õiglase Kaubanduse Organisatsiooni (WFTO) määratluse kohaselt on õiglane kaubandus „kauplemispartnerlus”, mis põhineb dialoogil, läbipaistvusel ja aususel ning taotleb rahvusvahelises kaubanduses suuremat õiglust. Säästvasse arengusse panustab see seeläbi, et pakub tähtsusetuks muudetud tootjatele ja töölisele paremaid kauplemistingimusi ja tagab nende õigusi, seda eriti vähem arenenud riikides. Õiglase kaubandusega seotud organisatsioonid ja neid toetavad tarbijad tegelevad aktiivselt tootjate toetamisega, teadlikkuse suurendamisega ning rahvusvahelise tavakaubanduse reeglite ja tavade muutmise nimel kampaaniate korraldamisega.

Õiglane kaubandus keskendub marginaliseeritud tootjatele ja väiketalunikele, võimaldades neil vaesusest pääseda ja soodustades samal ajal säästvat arengut. Pikaajaliste partnerlussuhete rajamise kaudu laseb see tootjatel ka keskkonnasõbralikku tootmistesse investeerida. See edendab käsitööd, mahepõllumajandust ja materjalide ringlussevõttu, samuti ka nende loodusvarade ja tootmismeetodite kestlikku kasutust, mis pole kapitali- või energiamahukad. Õiglase kaubanduse liikumine soovib kauplemissüsteemi, mis seab inimesed esikohale ja soosib sotsiaalset, majanduslikku ja keskkonnaalast õiglust.

2013.–2014. aastal toodeti ja müüdi 468 200 tonni õiglase kaubanduse põhimõtetele vastavaid banaane ning istandustööliste maksti enam kui 19 miljonit eurot õiglase kaubanduse lisatasu.

[Lisateavet](#)

[Banaaniviktoriin](#)

[Banaani faktileht](#)

Foto: Maari Ross

ECOURBANLAB Filipiinidel

Kohalikud algatused

2015. aasta maikuus loodi Filipiinidel Ananas New Community – organisatsioon, mis ühendab linnaelu ja põllud. Tegemist on linna naabruskonnaga, milles on koos kvaliteetne linnaelu ja põllumajanduspiirkonnad, seda muutuvast kliimast ja kiiresti kasvava linnarahvastiku korral, mis (tihti) toimub põllumajandusmaa arvelt.

[Lisateavet](#)

Veel ressursside kestlikku kasutamist uurivaid projekte

Ananassi kõrvalsaadustest saadavad tekstiilid

Ettevõtte nimega Ananas Anam töötas välja ananasside korjamise kõrvalsaadusest, ananassilehtede kiust valmistatud uut liiki tekstiili.

[Lisateavet](#)

Ananassilehtedest valmistatud paber

Hea viis kasutada ära kogu vili ja toota seejuures minimaalselt jäätmeid.

[Lisateavet](#)

Erinevad viljelusviisid

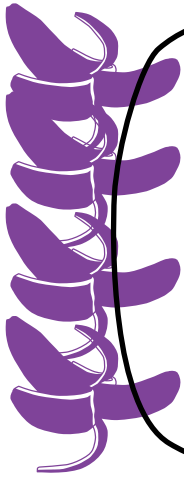
Permakultuuril põhinev põllumajandus on näide sellest, kuidas saab banaane ja teisi troopilisi vilju kestlikult toota.

[Näide](#)

TÖÖTUBA JA RAKENDAMISETTEPANEK

MAAILMAHARIDUS

Töötuba on kokku pandud vastavalt maailmahariduse põhimõtetele (maailmakool.ee). Maailmaharidus (MH) on elukestev protsess, mis

- aitab mõista, kuidas on omavahel seotud meie elu ja maailmas elavate inimeste elu;
- süvendab arusaamu majanduslikest, sotsiaalsetest, poliitilistest ja kultuurilistest suundumustest, mis inimeste ja teiste elusolendite elu mõjutavad;
- arendab oskusi ning tugevdab neid väärtushinnanguid ja suhteid, mis võimaldavad üksikisikutel ja kogukondadel aktiivselt panustada kohalike ja üleilmsete probleemide lahendamisse;
- keskendub sellele, et vastutataks selle eest, et koos luuakse maailma, kus kõigil on vastavalt oma vajadustele võimalik inimväärselt elu elada.

Teisisõnu saadakse maailmahariduse raames rohkem teada iseenda, teiste ja koduks oleva maailma kohta, eriti selle kohta, milline on nende kolme elemendi vaheline suhe. Selles võtmes sisaldab maailmaharidus teadlikkust sellest, milline on inimese identiteet ja millisest kontekstist on see pärit, kuid samas aidatakse paremini mõista ka seda, millised on suhted teiste inimeste, olendite ja ruumidega ning kuidas vastastikku üksteisest sõltutakse, sealhulgas on tähtis avatus uuele teabele, uutele vaatenurkadele, tajudele, pidevatele muutustele ja ümberhindamisele.

Maailmaharidust pole võimalik määratleda lihtsalt nii, et loetakse üles teemad, mida see hõlmab. Sellegipoolest võime mainida mõisteid, mida see käsitleb: vastastikused seosed ja vastastikune sõltuvus, võrdsus, õiglus ja õigus, kestlikkus, mitmekesisus, konfliktide lahendamine, säästev areng. Haridusprogrammide kontekstis vastab MH õppekavadeülesele lõimumisele, eriti kestliku arengu hariduse (KAH), keskkonnahariduse, ühiskonnaõpetuse, eetika ja kultuuridevahelise dialoogi kontekstis.

MAAILMAHARIDUSE MEETODID

Maailmahariduse meetodid põhinevad aktiivsel osalemisel, kaasamisel, kriitilise mõtlemise soodustamisel, „üldiselt teadaoleva” kahtluse alla seadmisel, järelemõtlemisel. Tihti hõlmab see rühmatööd, interdistsiplinaarsust ja transdistsiplinaarsust, õppeprotsessis inимtaju eri tasandeid – kognitiivset, emotsionaalset ja sotsiaalset tasandit.

Seega saavad õppeprotsessid tihti alguse nii õpetaja kui ka õppurite elukogemustest ning jätkuvad mitmesuguste tegevuste kaudu.

TÖÖTUBA

Töötuba „Make Fruit Fair!” vaatab troopiliste viljade kaubanduse kaudu, millised on maailmas elavate inimeste suhted ning milline on praeguste valdavate äri- ja ühiskondlike suhete mõju keskkonnale ja ühiskonnale.

Viimase 20 aasta jooksul on troopiliste viljadega kauplemine märkimisväärselt suurenenud.¹ Banaanidest on saanud meie igapäevane kõige enam tarbitud vili, mis kasvab EL-is vaid väga väikestes kogustes (peamiselt me enda tarbeks). Seetõttu saame selle vilja abil avastada üleilmse kaubanduse mõõtmeid ja seda, milline on selles meie roll.

Töötuba algab üleilmsete ühenduste kindlaks tegemisega ja jätkub üksikasjaliku uurimisega, millised on praeguste kauplemisviiside võimalikud negatiivsed mõjud. Töötoa viimane osa on eriti inspireeriv, kuna see analüüsib meie eluviisi ja seda, millised on võimalused, kuidas saame igapäevaelus valitsevatele õiglastele suhetele kaasa aidata ning keskkonnaseisundi halvenemist piirata, sealhulgas õiglase kaubanduse mehhanismi kaudu.

Tegevuse eesmärk

Töötoa eesmärk on panna inimesi üleilmsete ühenduste teemal järele mõtlema ning pöörata tähelepanu sellele, kuidas igaüks meist ühiskonda ja keskkonda mõjutab, samal ajal aitab see reklaamida noortele kestlikku eluviisi.

Seosed õppeainetega

Töötuba saab kohandada enamiku õppeainetega (võib kasutada üksikuid osi) ja materjale saab samuti õppekavasse võtta. Näiteks teadliku kodaniku tähtsus – üleilmsete probleemide, kohalike lahenduste ja (õiglase) kaubanduse mehhanismide mõistmine – on ühiskonnaõpetuse omandamise võti. Samal ajal on võimalik sellest teha tervele koolile mõeldud [teemapäevi](#) või [toidupäevi](#). Kasutatud meetodid on huvitavad nii teadmiste jagajate – õpetajate ja läbiviijate – kui ka õpilaste ning teiste õppurite jaoks.

„Õiglane olemine” mõistet on kõikides vanuserühmades lihtne kasutada ja mõista, kuna see tegeleb loomuliku õiglustundega. Teemasid võib kasutada kunstiõpetuse tundides (kultuuriline kontekst, erinevuste mõistmine, troopiliste viljade joonistamine), ühiskonnaõpetuses (mida kodanikuks olemine tähendab, kes on maailmakodanik, kuidas saavad meie tegevused üksikisikuna ja ühiskonnas ühiskonda ja keskkonda positiivselt mõjutada), loodusteaduses (mis on troopiline vili, millest see koosneb, kuidas see kasvab, millised on soovitud omaduste säilitamise soodustamiseks kasutatavad ained, keemilised preparaadid), tehnoloogiaõpetuses (viljakoristusprotsessid, ladustamine, transport, protsessi hindamine, mõjud keskkonnale ja ühiskonnale), majandusõpetuses ja matemaatikas (kulud, kaubavood, eeskirjad ja rahvusvahelised kaubandusreeglid, võrdlus õiglase kaubandusega) ja geograafias (üleilmsed ühendused, maailma jagunemine vastavalt eri omadustele, poliitilise ja füüsilise geograafia vaheline seos, võimusuhted).

Tegevused võivad hõlmata ka retseptide loomist (kodundus) või pakendamist (tehnikaalane haridus), uute kauplemis- ja tarbimismeetodite väljatöötamist jpm.

1 www.freshplaza.com/article/101367/World-production-of-tropical-fruit-expected-to-increase-in-2014 <http://www.fao.org>

TÖÖLEHT

Eesmärk

Õpilased mõistavad meie igapäevaste harjumuste (toitumine, troopiliste viljade tarbimine) ning kogu maailmas tööjõule ja keskkonnatingimustele avaldatava mõju vahelisi seoseid. Õpilased mõistavad, millised on troopiliste viljade kaubanduse mõjud. Õpilased saavad aru, milline on üksikisiku söömisharjumuste võimalik mõju. Õpilased mõistavad aktiivseks kodanikuks olemise olulisust.

Tegevuse sissejuhatus

Tutvustage maailmaharidust puudutavaid põhireegleid ja pange need paika: vastastikune austus – kui keegi räägib, siis teised kuulavad; ükski küsimus või väide pole vale; teist inimest tuleb austada; mõtlemine ja koostöö.

Nõuanne õpetajatele

Õpilastel on juba palju teadmisi. Esimene samm on need küsimuste kaudu kokku koguda ning seejärel neid õpetaja teadmistega ja faktide abil täiendada või parandada.

Vajalikud vahendid

Projektor, arvuti, paber, värvimarkerid, pliiatsid, kriidid vms (töötoas võib kasutada ka rohkem või vähem materjale).

Kui kõikidel õpilastel on juurdepääs internetile, võivad rühmad 5–10 minuti jooksul uurida ja omavahel võrrelda, mida on nad leidnud (ajurünnaku kontekstis – järgmine tase). Oluline on see, et õpilased valiksid ise märksõnad välja.

Meetodid

Ajurünnak, teadmiste kaardistamine, rühmatöö

1. Ajurünnak (10 minutit):

- Õpilased panevad kirja, milliseid troopilisi vilju nad teavad, milliseid neist on nad juba proovinud, kui tihti nad neid söövad.
- Küsige õpilastelt, kus troopilised viljad kasvavad, millised puud või taimed välja näevad. Nad peaksid ananassi- ja banaanitaimi joonistama või kirjeldama. Kirjutage informatsioon üles.
- Oluline on, et selles etapis ei parandataks väiteid ja arvamusi ega jagataks lisateavet. Kui teave ja arvamused on kokku kogutud, jätkatakse tegevustega.
- Järgmine tase: õpilased otsivad veebist lisateavet, valides ise märksõnad ja sirvimiskeele.

2. Teadmiste kaardistamine (10 minutit)

- Näidake [logosid](#) ja vöötkoode, paluge neil panna kirja see informatsioon, mida meile tarbijatena banaanide kohta jagatakse.
- Järgmine tase: kui teil on rohkem aega kasutada (või kui venitada tegevus mitmele päevale), paluge õpilastel proovida välja selgitada, kust on troopilised viljad pärit ja kuidas neid toodeti, ja saada tarneahela kohta nii palju teavet kui võimalik (poodides, järgmise sammuna võib ka veebis). Mida see saadaval olev teave meile ütleb? Tootmiskoht? Importija? Tootmisviis? Istanduste asukoht? Tööliste arv?
- Nad võivad pakendid, vöötkoodid ja kogutud teabe järgmisesse tundi kaasa võtta.

3. Rühmatöö: mis peitub hinna taga? (5 minutit)

- Joonistage banaan, nimetage tarneahela osalised ja paluge õpilastel banaan ära jagada vastavalt sellele jaotusele, kui palju nende arvates iga osaline endale saab. Mõelge selle peale, mida hind sisaldab ja kes on osasaajad. Laske õpilastel endal proovida need kindlaks teha ning seejärel tooge need ise välja.
- Nad proovivad määratleda, milline on kasumitevaheline suhe.
- Osasaajad: poeketid (1), küpsemislaod (2), riigid (tolli- ja muud maksud) (3), import ja vedu (4), eksport (5), kasvatamine ja tootmine – istandused (6), tööliste töötasud (7).
- Kui see on tehtud, näidake neile jagatud banaan – infograafika.
- Millest banaan hind Eestis koosneb?
- jaemüüjad – poeketid 23%, küpsemislaod 11%, tollimaksud 9%, import ja vedu 34%, eksport 5%, kasvatamine ja tootmine 11%, tööliste töötasud 7%.
- Võrrelge omavahel avastusi ja hinnanguid. Järgmisena kirjeldage banaan tarneahelas toimuvaid protsesse (2. peatükk).
- Järgmine tase – lisategevus: kui on piisavalt aega (vähemalt üks koolitund), võib mängida mängu „Jagatud banaan”.²
- Mäng on töötoale sobiv järgmine tase, aidates õpilastel mõista, kui keeruline on troopiliste viljade tarneahel. Rollimängu kaudu proovivad nad tarneahela eri osaliste argumente mõista. Nad mõtlevad ressursside ja materiaalsete varade jaotuse peale ning troopiliste viljade kaubanduse positiivsete ja kahjulike mõjude peale. Soovitav vanuserühm on alates 13. eluaastast.

4. Mis saab keskkonnast? (15 + 10 minutit)

- Selle tegevuse jaoks jagatakse õpilased väikestesse rühmadesse (2–6 inimest). Igale rühmale antakse markerid või (värvi-)pliiatsid ja suur paberileht.³

² Vt lisa 2, lk 26

³ Suure paberina võime kasutada vanu plakateid või kasutatud paberilehti.

- Paluge õpilastel joonistada banaani (või ananassi) elutsükkel – seemnest koorimiseni. Seda tehes peaksid nad mõtlema keskkonnamõju peale (energiakasutus, kasvu soodustavad ained, masinad, vesi, transport, jäätmed, jahutamine, ladustamine).
- Järgmine tase
Loominguline mõtlemine – kuidas tarneahelat eri etappides parandada? Kuidas tarneahela eri etappides tekitatud jäätmeid ära kasutada? Aega on 15 minutit, siis esitleb iga rühm teistele osalistele seda, mida nad avastasid (igal rühmal peaks olema selle tegemiseks aega 2 minutit).
- Pärast esitlusi rääkige sellest, kuidas saaksime negatiivsed mõjud positiivseks või neutraalseks muuta. Arutlege, millised on meie rollid ja mida me üksikisikutena teha saame, kuidas saame ühise tuleviku nimel koos töötada.

5. Hindamine (10 minutit)

- Hindamine on tegevuse väga oluline osa. See võtab protsessi kokku ja võimaldab meil (nii õpetajatel kui ka sõnumi edasivijatel, kuid ka õpilastel ja teistel õppuritel) kindlaks teha, mida oleme õppinud, ning tegevuse eraldi kokku võtta ja lõpetada.
- Ankeedi täidavad nii õpilased kui ka õpetajad, iga õpilane täidab selle ise.
- Hindamist võib teha rühmas (kui ankeet on täidetud, arutage seda) või võib paluda õpilastel oma märkmeid jagada, mida saab tulevikus oma töös kasutada. Kui valida viimane variant, võivad nad ankeedid anonüümselt ära anda.

Mida ma juba teadsin?	Mis mind üllatas?	Mida ma ei usu?	Mis mind ei puuduta?	Milline neist probleemidest on kõige tõsisem?	Mida ma rohkem soovin?

6. Lisa- ja jätkutegevused

- Huvitav ja alustuseks sobiv lisategevus on mäng „Toolid”, mille töötas välja Humanitas – inimõiguste ja toetavate tegevuste valdkonnas tegutsev ühing. Selle abil võib teha sissejuhatuse mitmesse maailmahariduse ja kestliku arenguga seotud teemasse, maailma põhja- ja lõunapoolsete riikide vahelistesse suhetesse, arengust arusaamisesse jm. Tegevust kirjeldatakse 25. leheküljel olevas lisa 1.

Eesmärk

Praeguse olukorra ajaloolise tausta esiletoomiseks kogevad osalejad jõukuse ja kaupade ebavõrdse jaotumise põhjuseid ja mõtlevad nende üle järele.

Hinnanguline aeg: 25–30 minutit

Mängu kulg

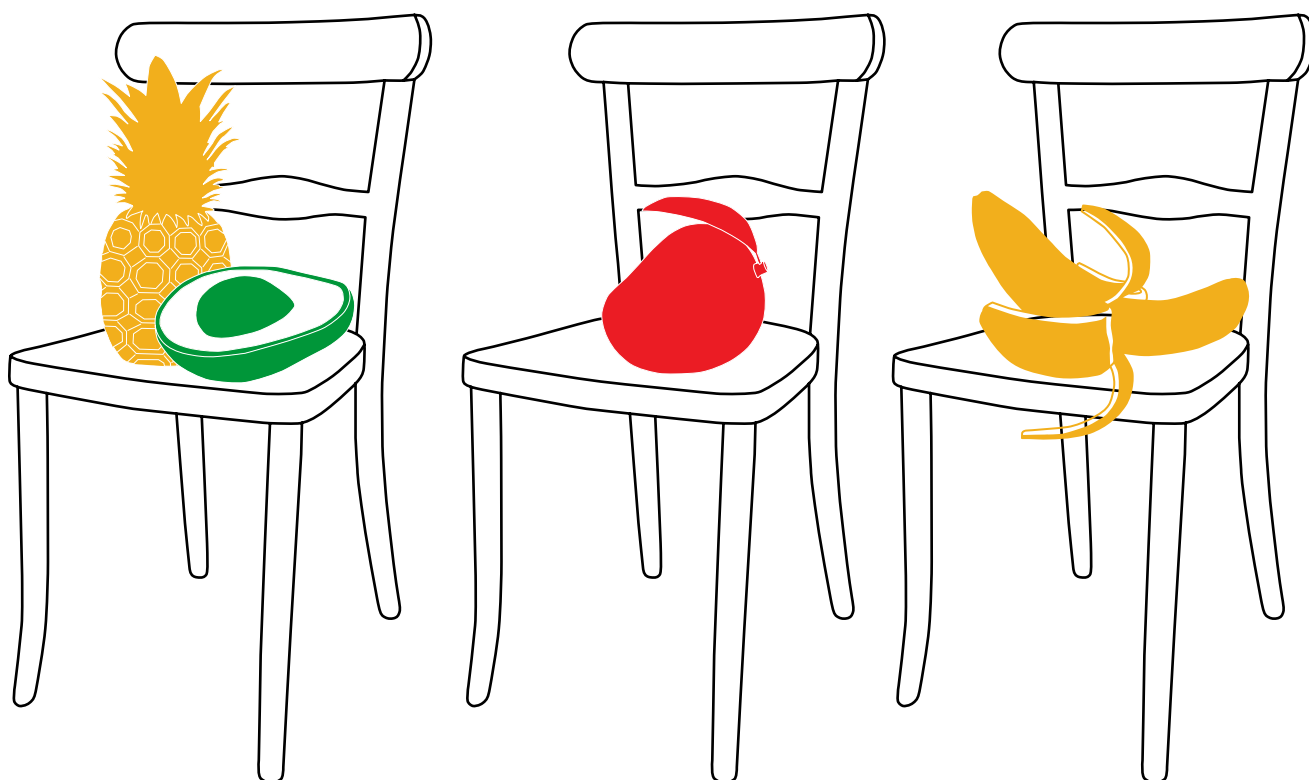
Osalejad jagatakse kahte rühma. Kaks-kolm inimest moodustavad väiksema rühma ja kõik ülejäänud teise, suurema rühma. Osalejate ülesanne on jääda kogu tegevuse jooksul istuma, nende kasutada on vaid need toolid, mida nad juba kasutavad. Nad ei tohi lisatoole või muid abivahendeid (lauad, põrand jne) kasutada. Pärast seda, kui iga pilti on näidatud, liigub üks tool suuremast rühmast (mis esindab maailma lõunapoolseid riike, aga seda osalejatele ei öelda) väiksemasse (maailma põhjapoolsetesse riikidesse). Toolide kahanevale arvule vaatamata peavad osalejad leidma viisi, kuidas kogu aeg toolile istuma jääda.

Toolide liigutamise aegu kuvatakse pilte, üks pilt iga liigutatud tooli kohta.

Näide: Näidatud piltide esitlemine

Vähendage juhtumite arvu vastavalt osalejate arvule (pilte sama palju, kui on osalejaid). Arutelu käigus rääkige järgmistest küsimustest. Mis toimus? Kuidas sa end oma positsioonis tundsid? Kas sinu arvates oli mingi juhtum „negatiivne”? Miks sa vastu ei hakanud või miks hakkasid alles lõpus? Arutage, millised on mängu ja maailmas toimuvate sündmuste vahelised paralleelid. Seostage arutelu järgmistele teemadele. Keskenduda võib arengule, haridusele, vastupanule, rändele jne.

Juhtumite leht on lisas.

MÄNG „JAGATUD BANAAN”

Mäng „Jagatud banaan” on järgmine sobilik tase pärast töötuba, mille käigus õpilased õpivad, kui keeruline on troopiliste viljade tarneahel. Rollimängu kaudu proovivad nad tarneahela eri lülide argumente mõista. Nad mõtlevad ressursside ja materiaalsete varade jaotuse peale ning troopiliste viljade kaubanduse positiivsete ja kahjulike mõjude peale. Soovitatav vanuserühm on alates 13. eluaastast.

Eesmärk

Tutvustada banaanikaubanduse tarneahelat (mis juhtub banaanidega teel tarbijani) ja ergutada ahela eri osaliste vahel jaotuva müügist saadava tulu teemalist arutelu.

Kuidas mängida?

Jagage osalejad viide rühma, millest igaüks esindab banaanide tarneahela ühte osalist. Selgitage rühmadele, et hakkame mängima mängu, mis jälgib banaanide teekonda Ladina-Ameerika istandustest meie laual olevasse puuviljakaussi.

ESIMENE VOOR

1. Määrake rollid:

- a. istandustööline
- b. istanduseomanik
- c. vedaja
- d. importija
- e. poed ja poeketid

(veenduge, et kõikidel osalejatel on oma roll)

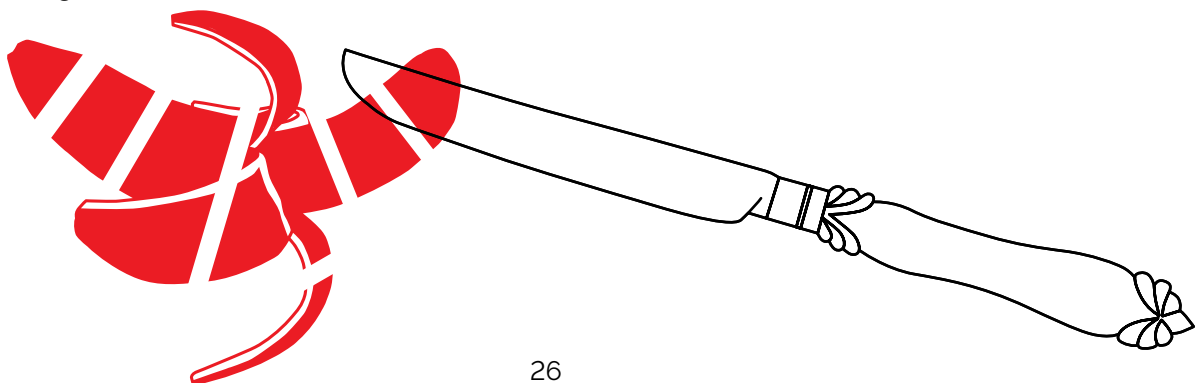
2. Jagage rühmades laiali rollikaardid ja paluge õpilastel neid lugeda. Andke neile mõni minut aega mõelda selle peale, mida nende roll võib hõlmata.

3. Öelge õpilastele, et iga banaan maksab 1 euro.

4. Selgitage, et nad peavad otsustama, kui palju peaks sellest 1 eurost neile kuuluma vastavalt sellele, kui palju tööd nad teevad.

5. Paluge neil mõne minuti jooksul arutleda selle üle, kui suur on rühmades kohane jaotus, ja valmistada ette mõned argumendid selle poolt, miks nad endale konkreetse summa valisid.

6. Paluge rühmadel rääkida sellest, millises summas nad kokku leppisid, ja tuua selle kaitseks välja mõned argumendid.

Paratamatult ületab kõikide summade kogusumma 1 euro. Rühmad peavad uuesti läbirääkimisi pidama.

1. Iga rühma liikmed peaksid valima kõneisiku, kes neid läbirääkimiste laua taga esindab.
2. Paluge kõneisikutel sama laua taha istuda ja läbi rääkida, kuni nad jõuavad kogusummani 1 euro. Läbirääkimisi võib lisaküsimustega suunata ja ergutada.

(Läbirääkimiste jooksul tuleks järgida teatud suhtluse põhireegleid. Läbirääkijad ei peaks üksteisest üle rääkima. Veenduge, et teemast peetakse kinni ega hakata isiklikul tasandil vaidlema.)

Et teised osalejad ei tüdineks, võib nendega teha lisategevusi.

Ajakirjandus

3. Laske rühmade ülejäänud liikmetel läbirääkimisi – mis peaksid olema avalikud – jälgida. Jagage meedia kolme või enamasse rühma, näiteks ETV, Bioneer, Raadio Kuku, Äripäev. Meedia peaks olema suunatud eri sihtrühmadele ja eelistustele.
4. Julgustage neid oma eelmisi rolle üle vaatama ja uute rollidega seotud ootustega kooskõlas reportaaži kokku panema.
5. Pärast seda, kui läbirääkimised on lõpetatud, on ajakirjanikel mõni minut aega, et sündmuste põhjal reportaaž teha.
6. Sellele järgneb meediakajastus.

 JÄRGMINE TASE
Börsikrahh

Kui aega on piisavalt ja läbirääkijad eelmises voorus ummikseisu lõpetada ei suutnud, on võimalik kasutusele võtta ka järgmine väljamõeldud stsenaarium, kui läbirääkimised (ja meediakajastus) on lõppenud.

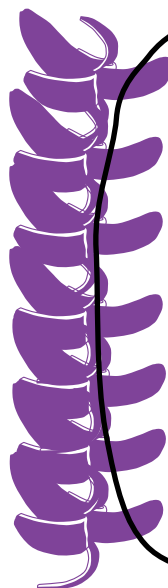
Toormehindadega spekulatsioonide tõttu **kukkus börs kokku**. Banaanikaubandus on täielikult kadunud ja jahmunud töötajad võtsid banaanitööstuste juhtimise enda peale. Rühmade esindajate rolle muudetakse järgmiselt.

Omanikest saavad töölised. Töölised saavad omanikud. Laevaomanikest saavad kaupmehed. Kaupmeestest saavad importijad. Importijatest saavad laevaomanikud.

Järgneb uus läbirääkimiste voor (meediata). Selle vooru eesmärk on anda osalejatele võimalus hakata tarneahela kõikidesse osalistesse empaatilisemalt suhtuma, kuna nüüd peavad nad läbirääkimisi teise vaatenurga alt kui alguses. Pärast seda, kui läbirääkimised on lõpetatud, võrreldakse nende kahe vooru tulemusi ja läbirääkimiste enda kulgu.

Arutelu

Pärast reportaaži toome välja selle, kuidas sissetulek tegelikult tarneahela osaliste vahel jaotub, kui banaanikilo maksab 1,4 eurot.

Poed ja poeketid 32 senti (23%)

Küpsemislaod 11 senti (11%)

Import ja vedu 48 senti (34%)

Eksport 0,7 senti (5%)

Istanduseomanikud 15 senti (11%)

Istandustöölised 10 senti (7%)

Ärme unusta tolle ja muid makse: 13 senti (9%).

Alustuseks võime lasta läbirääkijatel sissetuleku jaotuses kokku leppida ja siis selgitada, et peame ootamatute tollimaksude tõttu kogusissetulekut veel 9,7 senti võrra vähendama.

Anname enne aruteluks aega vähemalt 10–15 minutit. Mängu kõige olulisem osa on kriitiline järelemõtlemine.

Ettepanekud aruteluks

- Kas teie arvates on selline jaotus õiglane?
- Miks jaotub euro nii, nagu jaotub?
- Kelle käes on võim ja miks?
- Mida annaks olukorra parandamiseks teha?
- Millist rolli meie – banaane ostvad inimesed – kogu loos mängime?
- Kas oleksite valmis banaanide eest kõrgemat hinda maksma, kui teaksite, et töölised ja talunikud saavad hinna, mis võimaldaks neil põhivajadusi rahuldada?
- Kas teate ka Eestis töölisi, kellel on sarnaseid probleeme?

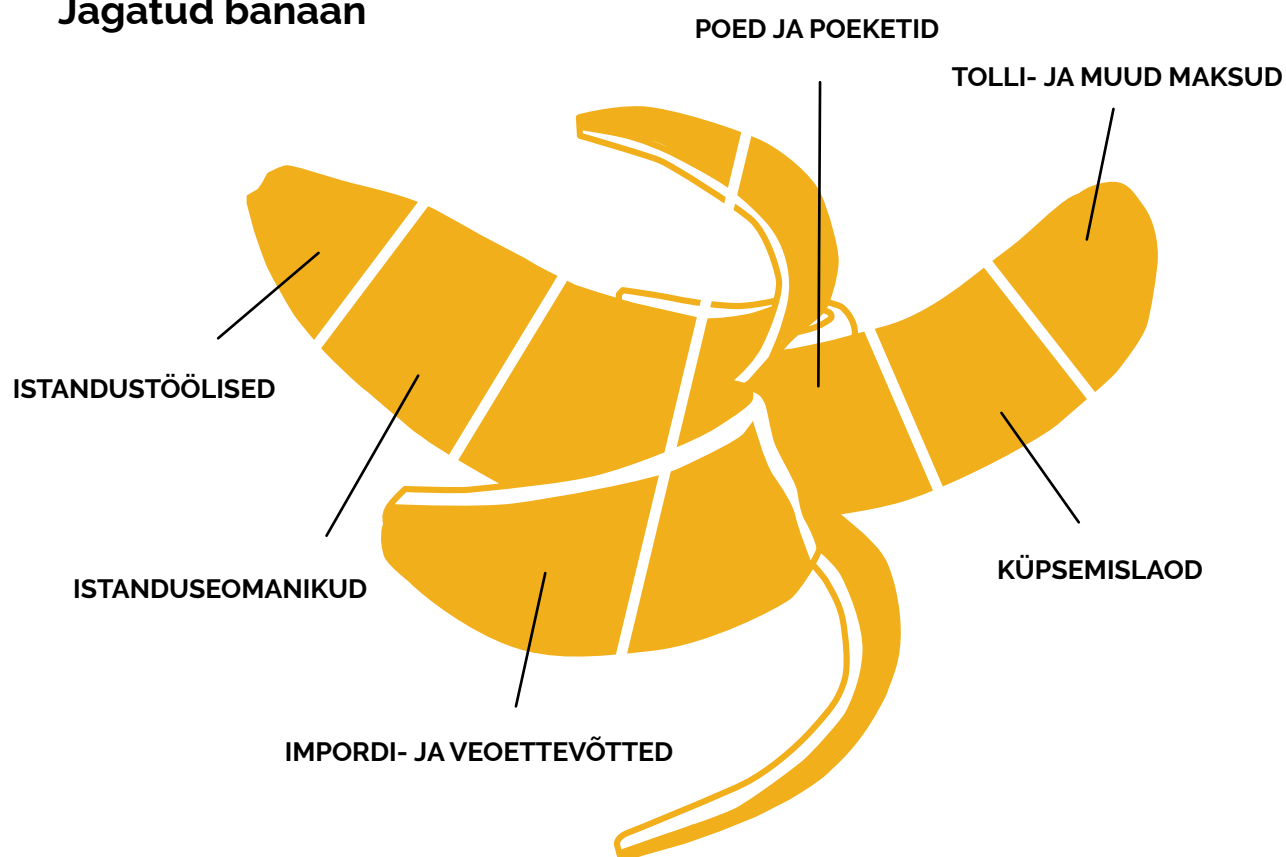
Milliseid abivahendeid on meil vaja?

- Rolle kirjeldavaid kaarte
- Kogusummade kirja panemiseks vajalikku kolmest tulbast koosnevat tabelit:

ESIMENE VOOR	TEINE VOOR	OSAKAALUDE TEGELIK JAOTUS

- Läbirääkijate ja ajakirjanike jaoks veidi kirjutusvahendeid ja paberilehti

Jagatud banaan

ISTANDUSTÖÖLINE

Te peate äärmiselt kuumas kliimas iga päev 12–14 tundi rasket tööd tegema.

Teie töö hõlmab

parimate banaanide **valimist**;

banaanide pesemist – teie käed on päev otsa vee sees;

banaanide lõikamist – te peate kuni 50 kilo kaaluvaid suuri banaanikobaraid seljas kandma;

väetamist ja keemiliste taimekaitsevahendite

pihustamist – see võib kujutada endast tõsist ohtu tervisele, kuna see põhjustab selliseid haigusi nagu vähk. Pestitsiide pihustatakse ka õhust, nii et on väga tõenäoline, et tuul kannab need teie kodu või kooli kohale.

Teie mured: Kas teil on toidu ostmiseks, arstiarvete maksmiseks või laste kooli saatmiseks piisavalt raha? Istanduseomanikud ei pruugi lubada teil teiste töolistega ühineda, et te koos madala tasu ning kehvade töö- ja elutingimuste üle kurta ei saaks. Nad proovivad takistada teid ametiühingusse astumast.

ISTANDUSEOMANIK

Istanduste hoolduskulud: Teil tuleb osta kalleid pestitsiide, kütust neid pihustavate lennukite jaoks, tööriistu ja -varustust ning maksta töölistele.

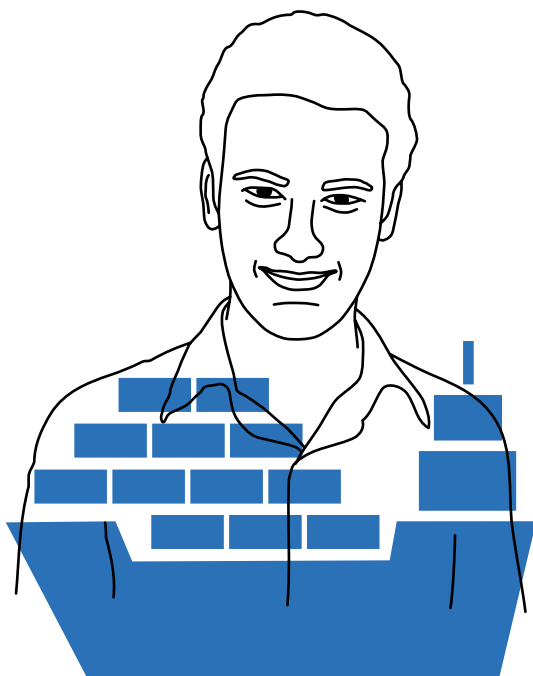
Õiguskulud: Kui töölised teie vastu tööõnnetuste pärast süüdistusi esitavad, tuleb teil maksta kallitele juristidele.

Jäätmed: Enamiku Euroopa riikide ja tarbijate maitse-eelistused nõuavad „täiuslikke vilju“. Koor ei tohi olla kahjustatud, viljad peavad olema õige kujuga jne. Seda on võimalik saavutada vaid suurepäraste oskustega ja väga suure rahahulgaga. Kui teie banaanid nõutud normidele ei vasta, tuleb teil need välja praakida, mis võib teile kalliks maksma minna.

Riskid: Viletsa saagi korral või siis, kui kahjurid või torm kultuurid hävitavad, kannate teie kõik kulud.

Kaasajastamise tehtavad investeeringud: Teil on kõige moodsamate masinate ostmiseks ja hooldamiseks ning uusimate leiutistega kursis olemiseks vaja palju raha, kuid see on ainus viis teiste istandustega konkureerida.

Maa maksumus: Kui banaane pikka aega samas kohas kasvatada, muutub muld aina vähem viljakaks. Teil tuleb osta kas kalleid väetisi või uut maad.

VEDAJA JA IMPORTIJA

Teil on järgmised kulud.

Laevad: Suurte kaubalaevade ostmine ja nende töökorras hoidmine on väga kulukas.

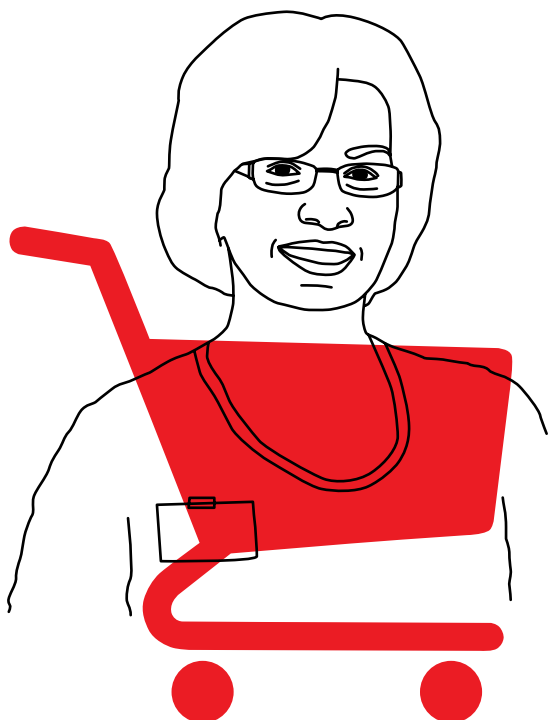
Kütus: Teil tuleb maksta laevakütuse eest – Ladina-Ameerika ja Euroopa vaheline reis võib kesta kuni viis nädalat.

Kindlustus: Kui last läheb kaduma või saab kahjustada, tuleb teil maksta kahjude eest.

Külmutus: Pardal hoitakse banaane suurtes külmpakpides, et nad merel veedetava aja jooksul ei küpseks. Kui viljad liiga vara küpsevad, hakkavad nad poodi jõudmise ajaks riknema.

Lepingud: Peate istanduseomanikele lubama, et ostate neilt igal nädalal kindla koguse banaane.

Import: Kui banaane Euroopa Liitu importida, tuleb impordilitsentsi eest kõrget hinda maksta.

POED JA POCKETID

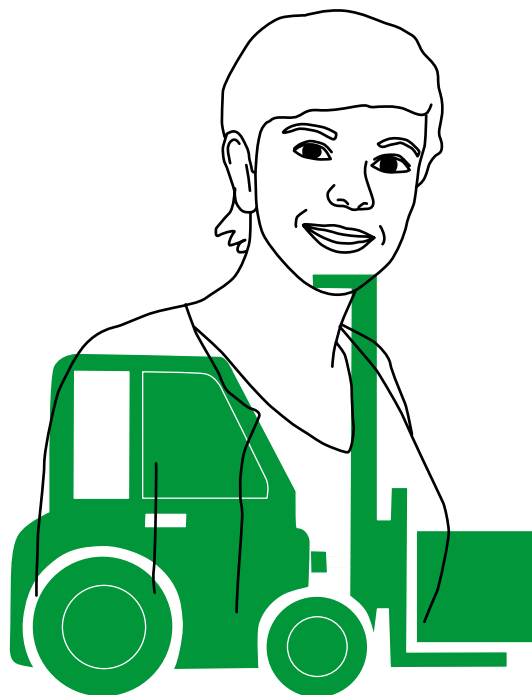
Personal: Teil tuleb maksta inimestele, kes teie poes töötavad.

Jooksvad kulud: Teil tuleb maksta valgustuse, transpordi, personali tööriiete kujundamise, poekottide jne eest.

Konkurents: Teil on vaja hakata kasutama uusi ideid, ehitada võib-olla suurem pood, osta uusi masinaid – kõike seda selleks, et teeniksite teistest poodidest rohkem raha ja saaksite äris püsida.

Risk: Kui banaane käideldakse halvasti või jõuavad need riiulitele liiga küpsena, ei ole tarbijad õnnelikud. Võib-olla otsustavad nad isegi teie poodi enam mitte kunagi tagasi tulla.

Reklaam: Teil tuleb reklaamida seda, mida te müüte, ja näidata, kui hea on teie pood, nii et ostlejad tuleksid sisseoste tegema teie poodi, mitte ei läheks kuskile mujale.

KÜPSEMISLAOD

Teil on järgmised kulud.

Küpsemislaod: Importijatel on tööks vaja suuri äripindu. Banaane tuleks ladustada sobival temperatuuril. Küpsemisprotsess tuleb käivitada etüleengaasi lisamise teel.

Lepingud: Peate lubama poodidele, et varustate neid igal nädalal nii paljude banaanidega kui vaja. Mis ka ei juhtuks, peate lubadustest kinni pidama, isegi kui tarneahelas läheb midagi valesti ja teid ei saa hiline-mises süüdistada.

Suured bürood: Importijatel on oma rolliga seotud tööks „vaja“ suuri uhkeid büroohooneid.

Küpsemisgaas: Banaanide küpsemiseks kasutatakse rohkelt etüleengaasi.

Pakendamine: Pärast küpsemist tuleb banaanid uuesti pakendada. Teil tuleb tasuda materjalide eest ning pakendamise eest töölistele maksta.

Mängu töötas välja Banana Linki kuuluv Christian Aid.

- Asjakohased veebilehed: www.fairtrade.org.uk, www.bananalink.org.uk, www.cafod.org.uk

Õiglase kaubanduse veebilehed:

- Fair Trade International, www.fairtrade.net
- Fair Trade Advocacy Office, www.fairtrade-advocacy.org
- International Trade Center, www.intracen.org
- Fair Trade Certified, www.fairtradecertified.org
- Slavefreetrade, slavefreetrade.org
- Mondo, fairtrade.ee, mondo.org.ee

„Make Fruit Fair!” projektiga seotud videod:

www.youtube.com/user/makefruitfair

Viited ja lisalugemist:

www.risc.org.uk/files/bananas-and-cocoa-beans.pdf
makefruitfair.org/how-profits-are-shared/

Mondo lingid:

Filmid ja videod

Materjalid: fairtrade.ee, maailmakool.ee

Jälgi meid:

MONDO FACEBOOK

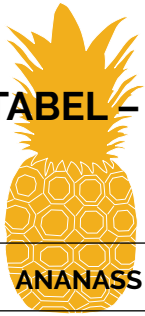
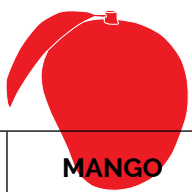
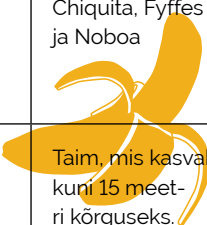
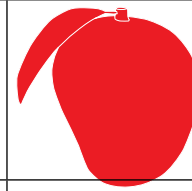
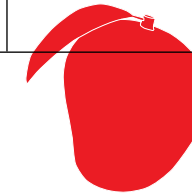
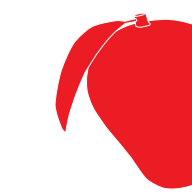
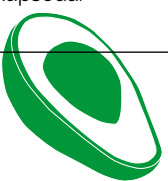
www.facebook.com/makefruitfair1

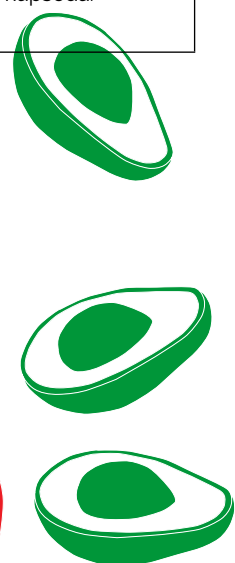
Käsiraamat valmis projekti „Make Fruit Fair!” raames, mida kaasrahastab Euroopa Liit. Käsiraamatu eest vastutavad koostaja ja MTÜ Mondo ning seda ei saa mitte mingitel tingimustel käsitleda Euroopa Liidu seisukohavõtuna. Mondo osalemist projektis kaasrahastas Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK) ning seda toetati teavitusprojekti raames, mida rahastab Eesti Välisministeerium arengu- ja humanitaarabi vahenditest.

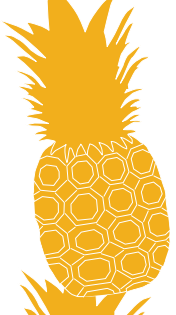
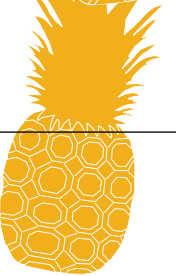
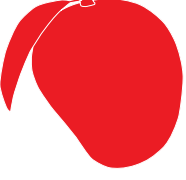
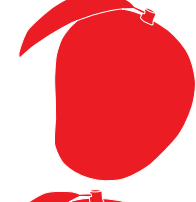
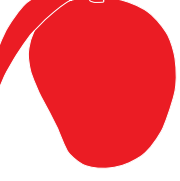

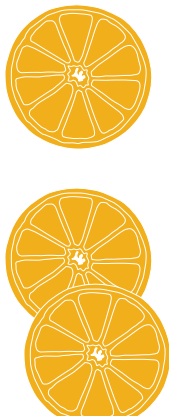
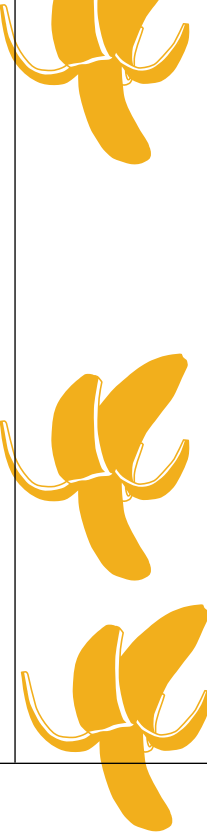
EESTI
ARENGUKOOSTÖÖ

TROOPILISTE VILJADE TABEL – VÕRDLU

	 BANAANID	 ANANASS	 APELSINID	 MANGO	 AVOKAADO
Päritolu- piirkond	Malaisia, Indoneesia või Filipiinid	Lõuna- ja Kesk-Ameerika	Hiina 	Lõuna-Aasia	Mehhiko
Praegused suurimad tootjad	India, Hiina, Uganda, Filipiinid, Ecuador, Brasiilia, Indoneesia, Colombia, Kamerun, Tansaania	Filipiinid, Tai, Costa Rica, Indoneesia, Tšiili, Brasiilia, India, Nigeeria, Mehhiko ja Vietnam	Brasiilia, USA, Hiina, India, Mehhiko, Hispaania, Egiptus, Türgi, Itaalia, Lõuna-Aafrika	India (peaaegu 50%), Hiina, Keenia, Tai, Indoneesia, Pakistan, Mehhiko, Brasiilia, Bangladesh, Nigeeria	Mehhiko, Indoneesia, Dominikaani Vabariik, Ameerika Ühendriigid, Colombia, Peruu, Keenia, Tšiili, Brasiilia, Rwanda
Peamised edasimüüjad	Dole, Del Monte, Chiquita, Fyffes ja Noboa 	Del Monte ja Dole 	Citrosuco, Citrovita, Cutrale, Louis Dreyfus		Euroopas Hispaania, USA lõpetab teistest riikidest importimise
Põhiteave taime kohta	Taim, mis kasvab kuni 15 meet- ri kõrguseks. Banaaniliike on 1000, kuid ärilis- tel eesmärkidel kasutatakse 97% ulatuses sorti „Cavendish“. Mit- meaastane taim, mis kasvatab enda asemele uue. Vili küpsseb 9–12 kuu jooksul.	Ananass on üheaastane taim. 12–20 kuu jook- sul areneb tüvel olevast õiest vili. Tüve ümber võivad tekkida uued õied (ja hiljem viljad).	Apelsinipuud paljundatakse vegetatiivselt. Esimest korda kannab see vilja viieaastasena ning jätkab vilja- kandmist 20–35 aastat. 	Mangopuu võib elada kuni 300 aastat ja kasvada kuni 40 meet- ri kõrguseks. Küpsed viljad on mitmesugu- se suuruse ja värviga, kuna mangosid on enam kui 400 sorti. 	Igihaljas puu, mis kasvab kuni 20 meetri kõrgu- seks. Avokaado viljad on eri värvi ja kujuga, tol- meldajateks on mesilased ja teised putukad. Viljad kasvavad puul, kuid ei pruugi sellel küpseda.

Keskkonnaohud 	Banaanide kasvatamine on väga töömahukas; bananaipuude istutamiseks vihmametsa maharaiumine (pinnase erosioon, raadamine, elupaikade hävitamine); taimede toetamine, et nad viljade raskuse all ei murduks; mõnedes piirkondades kastmine; keemiliste taimekaitsevahendite intensiivne kasutus; viljade pakkimine polüetüleenkottidesse, et neid tuule ning putukate ja lindude rünnakute eest kaista ning optimaalset temperatuuri säilitada; pestitsiididega pihustamine (põllumajanduskemikaale kasutatakse puuvilla järel kõige rohkem banaanide kasvatamisel).	Ananassi kasvatatakse täieliku monokultuurina. Pinnase ja taime keemiline saastumine – hektari kohta kasutatakse tsüklis 20 kilogrammi toimeainet. Pinnas steriliseeritakse. Vesi on reostunud. 	Looduslikud elupaigad taanduvad apelsinipuusalude ees, kuna apelsin on monokultuur ning seega taimekahjurite ja haiguste suhtes ülitundlik. Keemiliste taimekaitsevahendite kasutamine hävitab keskkonda ja mõjutab inimeste elu. Pestitsiidide kasutatakse aina rohkem. Kontrollitakse, kas osas riikides juba keelustatud keemilised taimekaitsevahendid sobivad, kuid neid toiminguid tõkestavad tootjatelt laekuvad kaebused. Samuti on toidutootmises suurenenud geneetiliselt muundatud seemnete kasutus ning samuti taime-, seene- ja putukamürkide kasutus. 	Kaltsiumkarbiidi kasutamine viljade küpsemiseks sellele tõsiasi jäle vaatamata, et see on keelatud. 	Californias kasvatatakse 80% maailma avokaadodest. Sellegipoolest pole see troopiline piirkond, samal ajal kui avokaado vajab kasvamiseks väga palju vett. Seepärast valitseb seal avokaadode kasvatamise tõttu aina suurem põud. Poole kilo avokaadode kasvatamiseks on vaja 272 liitrit vett.
--	--	--	--	---	---

Inimõigused	 Istanduste pihustamine mõjutab kõiki piirkonnas elavaid, kuna seda tehakse õhust. Ainult 40% kemikaalidest jõuab istandustesse, samas kui ülejäänud pihustatakse ümbritsevale elanikkonnale (majadele, põllumaale, lasteaedadele, joogiveele jne), mis kahjustab hingamisteid ja põhjustab vastsündinutel väärarenguid.	Istandustes ja nende ümber elavatel inimestel pole enam puhtast joogivett, kuna see on saastunud. 	 Läheduses elavate inimeste joogivee reostumine, looduslike elupaikade hävitamine. 	Kuna istandustes ei kasutata kemikaalide käitlemisel kaitsevarustust ning isiklikuks hügieeniks pole sobivaid tingimusi, satuvad kemikaalid ja toit kokku. Töölised, sealhulgas lapsed, töötavad koguni 17 tundi päevas, nii et nad ei käi koolis ega kuskilgi istandustest väljaspool. 	Mehhiko kartellid nõuavad kohalikelt ebaseaduslikult avokaadode müügist oma osa ja isegi tapavad neid, kes keelduvad maksmast.
Töölise õigused	Ebapiisavad töötingimused (kaitsevarustuse puudumine, pikad tööpäevad); sõltumatute ametiühingute allasurumine; võõrtöölise (eriti ebaregulaarsete) tööhõive; lühiajalised lepingud; ebapiisav tasu. 	Töölise (peamiselt rändajate) ekspluateerimine Costa Rical ja Filipiinidel – ametiühingud on keelustatud, tasu ei vasta nõuetele, kaitsevarustus on ebapiisav, tööpäev pikk. 	Apelsinimahlatööstuses valitsevate väikeste palkade tõttu, mis ei kata isegi tootmiskulusid, suureneb maata talunike arv järjepidevalt. Seepärast on paljud väiketalunikud kokkukukkumise äärel või on oma maa juba selle väärtsusest madalama hinnaga maha müünud. Keemiliste taimekaitsevahendite põhjustatud tööõnnetuste arv suureneb kiiresti. Töölised on alatasustatud, töö on hooajaline, õiguslik kindlus puudub. Neil pole sobivat kaitsevarustust, naised on füüsilise, psühholoogilise ja seksuaalse ärakasutamise ohvrid. Enamik töölisest on rändajad. Nad ei tohi ametiühingutesse astuda.	Mangoistandustes töötavatele võõrtöölisele ei maksta, vaid nad laenavad ellu jäämiseks istanduseomanikelt, kes pakuvad neile peavarju ja toitu. 	

Muud üksikasjad	Intensiivsed monokultuursed banaani-istandused on võimalikud ainult siis, kui kasutatakse väga palju mürgiseid kemikaale, mis mõjutavad nii töölisi kui ka keskkonda. Õunte kõrval on banaanid maailmas kõige populaarsemad viljad.	1998. aastast saadik on üleilmne ananasside tootmine 50% võrra suurenenud. Filipiinidel kasutatakse ananassilehti tekstiilide tootmiseks.	Kogu maailmas tarvivad inimesed sageli apelsinimahla. Üleilmselt jõi iga inimene 2013. aastal keskmiselt 7,8 liitrit mahla. 70 protsenti kõikidest apelsinidest läheb mahla tootmiseks. Kohviistanduste asemele tulevad (kohvipuude haiguste tõttu) apelsinisalud.	Mangod kasvavad ka Hispaanias (Andaluusias ja Kanaari saartel) ning Californias. Palju korjatud mangosid – mõnede hinnangute kohaselt kuni 40% – visatakse minema.	Mehhiko kartellid kontrollivad avokaadode tootmist, piirates seeläbi väikeste avokaadokasvatajate sissetulekut.
------------------------	---	---	--	--	---

